

KS. MARIAN ZAJĄC

OD PRZEMAWIANIA BOGA
DO MÓWIENIA O BOGU
REFLEKSJE Z TEOLOGII KATECHEZY

Chrześcijańska teologia, która bywa określana jako mówienie o Bogu, była i jest świadoma, że realizowanie tego zadania jest możliwe tylko dlatego, że Bóg pierwszy przemówił do człowieka, a przede wszystkim dlatego, że Słowo stało się Ciałem (por. J 1,14). Wcielenie Słowa, którym jest sam Bóg, pociąga za sobą potrzebę tłumaczenia Słowa Boga na słowa i języki ludzi i domaga się uwzględnienia istniejących barier oraz niewydolności ludzkiego języka. Ponadto tam, gdzie teologia uprawiana jest jako mówienie o kimś i teolog nie czuje się włączony w osobisty dialog, teologicznym wypowiedziom zagraża spłylenie i oddalenie się od Boga. Jeśli Bóg w wypowiedziach teologicznych staje się tylko przedmiotem lub zagubi się Jego podmiotowość, wówczas to, co pozostaje, nie będzie nigdy rozwijać wiary¹

Dlatego teologia musi przyjąć na siebie obowiązek takiego wprowadzania w misterium Boga, aby wynikało stąd prawdziwe zbliżenie się i otwarcie człowieka² W przejściu od mówienia Boga do mówienia o Bogu otwiera się szerokie pole oddziaływania dla katechezy. Niniejszy artykuł będzie próbą odpowiedzi na pytanie, dlaczego trzeba mówić dzisiaj o teologii katechezy. Ideą przewodnią inspirującą podjęte analizy jest poszukiwanie pomostów, które pozwoliłyby zespolić dorobek teologii z osiągnięciami katechetyki w spójnej wizji świata, przekazywanej współczesnemu pokoleniu katechizowanych.

Ks. dr hab. MARIAN ZAJĄC – kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej Wydziału Teologii KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7/62, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.lublin.pl

¹ E. Biser. *Sprachbarrieren. Religiöse Sprachbarrieren. Aufbau einer Logoporetik*. München 1980 s. 7.

² Por. K. R a h n e r. *Schriften zur Theologie*. T. 10. Zürich 1977 s. 49-51.

1. WRAŻLIWOŚĆ NA TEOLOGICZNY KONTEKST PRZEKAZU WIARY

Na początek trzeba zauważyć, że do każdego wypowiedzianego tekstu przynależy kontekst. To, co nie jest zrozumiane, nie staje się posłaniem ani wezwaniem, a to, co nie jest poznawane, z trudnością tylko może domagać się uznania. W ten sposób teologia znajduje się między dwoma biegunami: jest nastawiona na mówienie Boga i nie wolno jej tej orientacji zagubić. Równocześnie musi pozostawać w kontakcie ze światem, wiedząc, że to właśnie dla niego Słowo Boże ma być na nowo odczytywane. W konsekwencji musi zdawać sobie sprawę, że pozostaje na służbie Bożego Słowa, a zarazem pamiętać, że służba ta wtedy jest należycie spełniona, kiedy ono zostanie wyrażone w ten sposób, że jego wezwanie będzie przyjmowane przez adresatów. Ze względu na szacunek dla przekazywanego tekstu teologia powinna uwzględniać jego kontekst. W ślad za nią musi wiernie podążać katecheza.

W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* przedstawione powyżej napięcie zostało wyrażone w następujący sposób: „Aby sprostać temu zadaniu, Kościół ma zawsze obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle Ewangelii tak, aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie” (KDK 4). Tło i ducha czasów da się odczytać ze znaków, które dlatego właśnie zasługują na poznawanie. Objawienie i jego przekazywanie za pośrednictwem katechezy powinno zainicjować proces stałego nawrócenia i osiągnąć wypełnienie w akcie wiary (DOK 56).

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji, prezentując funkcje i formy posługi Słowa Bożego, przypomina, że funkcja teologiczna – obok funkcji powołania do wiary, wtajemniczenia, stałego wychowania wiary i funkcji liturgicznej – należy do funkcji pierwszorzędných posługi słowa. To ona „stara się rozwinąć rozumienie wiary, sytuując się w dynamice *fides quaerens intellectum*, to znaczy wiary, która szuka rozumienia” (DOK 51). Katecheza nie jest niczym innym, jak procesem przekazywania takiej Ewangelii, jaką otrzymała wspólnota chrześcijańska, jaką rozumie, celebryje, przeżywa i jaką przekazuje w wielorakich formach (DOK 105). W tym kontekście *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji* uczy: „Teraz wystarczy stwierdzić, że wykład katechetyczny ma za konieczną i wyjątkową przewodniczkę regułę wiary wyjaśnianą przez Urząd Nauczycielski Kościoła i pogłębianą przez teologię” (DOK 202).

Istnieje więc ogromne zapotrzebowanie na teologię katechetyczną³ Pomijając tendencje skrajne, tj. racjonalizm i historycyzm⁴, należy przedstawić zakres i jakość wpływu teologii na katechezę, aby ukazać taką teologię, jakiej katecheza oczekuje. Jeśli bowiem teologia jest mówieniem o Bogu, to chrześcijańska teologia jest chrześcijańskim mówieniem o Bogu. Teolog zajmuje się w sposób naukowy podstawami, treścią i przekazem wiary, jej historią i praktycznymi skutkami. Teologia jest zatem nauką o wierze w Boga⁵ Zgodnie z jej wskazaniem chrześcijanie wyznają, że Bóg jest Panem świata i wciąż podtrzymuje go w istnieniu. Są również przekonani, że można Boga znaleźć w stworzonym świecie, a szczególnie w człowieku, który stanowi Jego obraz⁶ W zdobywaniu dojrzałości w wierze dopomaga im systematyczna katecheza. Należy pamiętać, że przepowiadanie Słowa Bożego poprzez katechezę oraz teoretyczna refleksja wspomagająca praktykę katechetyczną mają też swoją teologię⁷ Bez tej podstawy katecheza nie będzie skuteczna, lub jej w ogóle nie będzie⁸

Podjęte tutaj analizy będą prowadzone w przekonaniu, że pomogą zrozumieć katechetom, jak ważne jest wychodzenie „ku drzwiom”, czyli zastanawianie się, czy słyszą nas i rozumieją „ci spoza domu”⁹ Ideą inspirującą badania jest poszukiwanie pomostów, które zespolą dorobek teologii i katechetyki w teologicznej wizji świata i nauczania religijnego.

³ Słowo „teologia” wywodzi się ze środowiska pozachrześcijańskiego, a w Biblii nie występuje. Po raz pierwszy pojawia się u Platona i określane jest jako mit krytycznie przyjęty i zinterpretowany. Ze względu na taką interpretację słowo to z dużym oporem zostało przyjęte do chrześcijańskiego języka. H. W a l e d e n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj*. Tłum. A. Paciorek. Katowice 1993 s. 23.

⁴ Teologia umieszcza własne rozumienie w miejsce artykułów wiary lub teologia sprowadza artykuły wiary do opinii dominujących w określonych okolicznościach historycznych. Pierwszy błąd nosi nazwę racjonalizmu, drugi historycyzmu. Por. R. S o k o ł o w s k i. *Obecność eucharystyczna*. W: *Przestrzenie Księdza Cogito*. Red. S. Wszolek. Tarnów 1995 s. 19.

⁵ *Zarys wiary*. Tłum. Z. Marek. Kraków 1980 s. 75.

⁶ Tamże.

⁷ M. M a j e w s k i. *Teologia katechezy*. Wrocław 1989 s. 6.

⁸ Zadanie teologii można porównać ze staniem na progu domu. Ten, kto stoi na progu, znajduje się zarazem wewnątrz i na zewnątrz. Słyszycy tych, którzy stoją na zewnątrz, i tych, którzy są w domu. Przyswajają sobie to, co ludzie na zewnątrz widzą i wiedzą, co myślą o Bogu, o Jezusie z Nazaretu i Kościele, a także o sobie samych, o świecie i społeczeństwie, w którym żyją. Z drugiej strony, rozporządzając wiedzą pochodzącą z wewnątrz, zwraca się z zaproszeniem do wszystkich, którzy znajdują się wewnątrz i na zewnątrz. Tutaj staje się zrozumiałym podział na katechezę i teologię. O ile katecheza jest wiedzą „u drzwi”, o tyle teologia jest wiedzą „wewnątrz domu” Por. W a l e d e n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie* s. 84.

⁹ Tamże s. 9.

2. PRZEKAZ WIARY WSPÓŁCZESNEMU POKOLENIU

Orędzie Chrystusa oraz całość wiary chrześcijańskiej stykają się ze światem o wielkiej duchowej przeszłości, który zobowiązuje głosicieli Dobrej Nowiny do nowych wysiłków w wykładzie wiary. Wśród nauczających o Chrystusie od samego początku pojawiły się dwie heterogeniczne postawy wobec otaczającego świata oraz wytworzyło się napięcie między konsekwentnymi tradycjonalistami, którzy – nadużywając słów św. Pawła – nie chcieli znać niczego poza „Chrystusem ukrzyżowanym” (1 Kor 1, 23 – 2, 2), a postępowymi w rodzaju Apollosa, którzy przez stały kontakt z pozakościelnym myśleniem pragnęli lepiej zrozumieć i na nowo wyłożyć istotę swej wiary. Napięcie to przetrwało aż do dzisiaj. Chrześcijaństwo, ożywiane wewnętrzną koniecznością, wykształciło teologię, która miała stać się właściwym, naukowym rozumieniem wiary, a przy tym służyć jej praktykowaniu¹⁰

Przekaz wiary poprzez katechezę miał do spełnienia podwójne zadanie: najpierw podać specyfikę chrześcijańskiego orędzia w sposób powszechnie dostępny i zrozumiały, a jednocześnie nie zagubić w powszechności chrześcijańskiej specyfiki. Z czasem problem przekazu wiary stał się bardziej złożony, kiedy do nieustannych przemian czasowych dochodziła wielość kultur, języków i systemów społecznych. Zawsze jednak w centrum zainteresowania plasowała się troska, aby następne pokolenia otrzymały nieuszczerplony depozyt wiary. Dlatego tak ważne są uwarunkowania, w jakich rozwija się wiara człowieka¹¹

Papież Jan XXIII w konstytucji *Humanae salutis*, odnosząc się do rzeczywistości życia człowieka, wskazał na nowe zjawiska we współczesnym świecie. Do nich zaliczył: krwawe wojny, zbrojenia, kryzys duchowy, postęp naukowy, problem pokoju, problem powszechnej współpracy. Papież zwrócił też uwagę na problemy porządku doczesnego, które absorbują współczesnego człowieka, zwłaszcza problemy społeczne. Do specyficznych zjawisk, mających ogólnoswiatowy zasięg, zaliczył urbanizację, sekularyzację, laicyzację oraz emancypację różnych instytucji spod kurateli Kościoła¹² Owe procesy obecnie znacznie się nasiliły.

¹⁰ A. Grillmeier. *Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven*. Freiburg 1978 s. 589 n.

¹¹ M. Majewski. *Spotkanie katechezy z teologią*. Kraków 1995 s. 15.

¹² Jan XXIII. Konstytucja apostolska zapowiadająca zwołanie Soboru Powszechnego Watykańskiego II na rok 1962 *Humanae salutis*. Watykan 25.12.1961.

Zjawiska o zasięgu regionalnym, dotyczące szczególnie polskiej rzeczywistości, to upadek systemu komunistycznego, polityczne znaczenie pracy pastoralnej Kościoła, powrót religii do polskiej szkoły, niespotykane dotąd zainteresowanie laikatu studiami teologicznymi, wysoki procent autodeklaracji wiary, wejście Polski do struktur europejskich¹³ To wszystko sprawiło, że „dzisiejszy świat naznaczony jest w wysokim stopniu procesem dechrystianizacji, który prowadzi nie tylko do sekularyzacji, ale zarazem do kształtowania życia bez Boga, co więcej – do pozytywnej rezygnacji z wiary w Boga, do faktycznego ateizmu i agnostycyzmu, w konsekwencji do ideologicznych form ateistycznego humanizmu”¹⁴ Taki opis rzeczywistość przystaje do obecnej sytuacji społeczno-kulturowej w Europie, określanej jako kryzysowa. U jej podstaw znajduje się kryzys wyższych aspiracji, brak tożsamości i sensu życia oraz odrzucenie teologicznej wizji rzeczywistości.

W społeczeństwie wysoko rozwiniętym już od przeszło trzydziestu lat przeciętny człowiek po skończonej pracy wycofuje się w krąg rodziny, gdzie oddaje się swoim ulubionym zajęciom. W kręgu jego zainteresowań jest osiągnięcie dobrze płatnej pracy, urządzenie domu, przyjemnie spędzony weekend. Jest wtedy prawie nieosiągalny nawet dla specjalistycznego duszpasterstwa, borykającego się i tak z problemami kadrowymi¹⁵ I chociaż przyznaje się do wiary, to jednak z tego faktu niewiele wynika¹⁶

Wydaje się, że sytuacja najtrudniejsza wytworzyła się w krajach o tradycji chrześcijańskiej, „gdzie całe grupy ochrzczonych utraciły żywy sens wiary albo wprost nie uważają się już za członków Kościoła, prowadząc życie dalekie od Chrystusa i Jego Ewangelii” (DOK 58). Ci, którzy mieli już dar wiary i dobrowolnie z niego zrezygnowali, pozostają często poza zasięgiem jakiegokolwiek oddziaływania duszpasterskiego i nie są w stanie obudzić w sobie na nowo motywacji wiary. Zgoła inna jest „sytuacja tych narodów, grup ludzi, środowisk społeczno-kulturowych, w których Chrystus i jego Ewangelia nie są znani albo w których brak wspólnot chrześcijańskich wystarczająco dojrzałych, by mogły wcielać wiarę we własne środowisko i głosić ją innym grupom ludzi” (DOK 58). W takiej sytuacji oddziaływanie

¹³ J. Mariański. *Religia i Kościół w świecie postkomunistycznym*. W: *W czterdziestolecie Soboru Watykańskiego II*. Red. A. Czaja, L. Górka, J. Pałucki. Lublin 2007 s. 219.

¹⁴ W a l e d n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie* s. 6.

¹⁵ Por. K. H. S c h m i d t. *Christlich glauben und leben lernen in Europa*. „Christlich-Pedagogische Blätter” 1986 z. 6 s. 404-411.

¹⁶ Por. U. H e m e l. *Religionsunterricht und Katechese auf dem Weg ins Jahr 2000*. „Christlich-Pedagogische Blätter” 1986 z. 6 s. 431-436.

katechetyczne powinny koncentrować się na młodzieży i dorosłych i zapraszać ich do nawrócenia. Trzeba pamiętać, że takie wspólnoty w nowym kontekście społeczno-kulturowym wymagają nadzwyczajnej troski katechetycznej i długodystansowej strategii teologicznego działania, która wykracza daleko poza standardowe metody duszpasterstwa ogólnego¹⁷ Należy poszukiwać środowisk sprzyjających przekazowi wiary, unikając popełnionych wcześniej błędów.

3. ŚRODOWISKA SPRZYJAJĄCE PRZEKAZOWI WIARY

Do środowisk sprzyjających przekazowi wiary tradycyjnie zalicza się środowisko szkolne, połączone z mediami elektronicznymi, rodzinne, parafialne oraz to związane z ruchami religijnymi¹⁸ Chociaż obecnie szkoła odgrywa znaczącą rolę, to jednak trzeba pamiętać, że na terenie placówki oświatowej przekaz wiary będzie z natury rzeczy grawitował w kierunku przyswojenia prawd religijnych, mniej natomiast w kierunku rozważań teologicznych i dojrzałości w wierze. Wiedza religijna nie może być w żadnym wypadku utożsamiana z wiarą, która jest czymś więcej niż sumą pozyskanych informacji. W sytuacji ogólnego kryzysu systemu scholarnego zaczęto preferować w przekazie wiary środki masowego przekazu informacji. Ich popularność i powszechna dostępność miała stać się bazą do osiągnięcia niespotykanych dotąd efektów. Efekty końcowe są jednak mniej spektakularne od tych, jakich się spodziewano¹⁹ Ks. M. Majewski przypominał: „Jeżeli wiedza religijna osiągnana w przekazie szkolnym nie mogła być utożsamiana z wiarą, to tym bardziej nie można jej sprowadzać do emocjonalności wywołanych obrazami i dźwiękami aparatury technicznej”²⁰ Trzeba poszukiwać innych możliwości, ponieważ oczekiwana przez chrześcijan prze-

¹⁷ Bp. J. B. Möller wskazuje, że Europejczycy nie występują przeciw religii ale też nie przyjmują wiary na serio, ponieważ miejsce osobowego Boga zajął człowiek. W takiej sytuacji religijność staje się jedynie ozdobą w sytuacjach granicznych życia ludzkiego, a moralność staje się sprawą indywidualnego wyboru. Por. J. B. Möller. *Perspektiven zur Weitergabe des Glauben – 20 Jahre nach dem Konzil*. „Unterwegs” 1987 nr 1 s. 1-3.

¹⁸ S. Dziekoński. *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*. W: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*. Red. P. Tomasik. Warszawa 2003 s. 27.

¹⁹ J. Sellin. *Media elektroniczne – „czwarta” czy „pierwsza” władza? W: Społeczeństwo wirtualne. Społeczeństwo informacyjne*. Red. R. Szwed. Lublin 2003 s. 29.

²⁰ M a j e w s k i. *Spotkanie katechezy z teologią* s. 19.

miana świata nie oznacza zniszczenia tego, co było dotychczas, ale dążenie do ukazania tego w nowym świetle.

Do sprawdzonych i skutecznych miejsc sprzyjających edukacji religijnej zalicza się środowisko rodzinne²¹ Dom rodzinny nie da się porównać z żadnym innym miejscem na ziemi. Jest to bowiem miejsce poczęcia i narodzin, pracy i odpoczynku, posiłków i rozrywki, modlitwy, a także choroby i często śmierci²² Życie rodzinne, pomimo zróżnicowania, charakteryzuje się niespotykaną gdzie indziej jednością, gdzie „świadcstwo życia chrześcijańskiego, dane przez rodziców w łonie rodziny, dochodzi do dzieci wraz z tkliwością i szacunkiem macierzyńskim i ojcowskim. Dzieci uświadamiają sobie w ten sposób i radośnie przeżywają bliskość Boga ukazywaną przez rodziców. To pierwsze doświadczenie chrześcijańskie często zostawia decydujący ślad, który trwa przez całe życie. Takie dziecięce przebudzenie religijne w środowisku rodzinnym ma charakter niezastąpiony” (DOK 226). Wspólnota rodzinna włączona w proces katechezy staje się miejscem, które gwarantuje przekaz wiary (CT 67).

Zaplanowana współpraca rodziny i parafii będzie zawsze okazją do skutecznego przekazu wiary²³ Może się to dokonać jedynie w atmosferze prawdziwej wspólnoty. Wiara przekazywana, głoszona i praktykowana we wspólnocie nie wymaga nadmiaru informacji, wyszukanej argumentacji i dodatkowego studium. Jej przekaz w atmosferze wspólnoty jest wynikiem osobowego zaangażowania i wewnętrznego oparcia na innych²⁴ Ważna jest więc nie tyle przynależność terytorialna i wspólne środowisko, ale przede wszystkim wspólnota, w której jest obecne Słowo Boże, sakramenty święte i diakonia miłości²⁵

Trudna do przecenienia rola w przekazie wiary współczesnemu pokoleniu przypada środowisku parafialnemu i ruchów religijnych. W nich przekaz wiary odbywa się na zasadzie osobistych styczności i świadectwa życia. Na tej drodze dokonuje się rozbudzenie zainteresowania wiarą oraz często jest podejmowana osobista decyzja wiary. W ruchu religijnym może pełniej

²¹ Zob. P. Kryczka. *Czy kryzys rodzinny*. W: *Polska rodzina na progu Trzeciego Tysiąclecia*. Red. R. Ryszka. Lublin 2000 s. 72-83.

²² K. H. Schmidt. *Familie und Gemeinde*. München 1987 s. 4.

²³ A. Czaja. *Aktualne samorozumienie kościoła wyzwanie dla katechezy*. W: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*. Red. R. Czekański. Płock 2006 s. 25.

²⁴ Por. L. Dyczewski. *Rodzina Karty Praw Rodziny w kontekście społeczeństwa polskiego*. W: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*. Red. P. Kryczka. Warszawa 1997 s. 138 n.

²⁵ Majewski. *Spotkanie katechezy z teologią* s. 21.

objawić się bezpośrednią siłą oddziaływania Chrystusa, a także świeżość, autentyczność i niezwykłość wiary w dzisiejszym zlaicyzowanym świecie²⁶

Należy także zauważyć, że służba wychowania wiary spełni swoje zadanie tylko wtedy, gdy „chrześcijańskie wychowanie w rodzinie, katecheza i nauka religii w szkole, odpowiednio do ich właściwości, będą wewnątrznie powiązane. W praktyce należy uwzględnić różne elementy zmienne, jakie charakteryzują te rzeczywistości, by postępować w sposób realistyczny i roztropny z duszpasterskiego punktu widzenia w stosowaniu wskazań ogólnych” (DOK 76.). Niezbędna będzie zawsze konstruktywna współpraca wszystkich środowisk odpowiedzialnych za katechizację, które będą wrażliwe na wskazania nauczającego Kościoła.

4. PROBLEMATYKA TEOLOGICZNA W DOKUMENTACH KATECHETYCZNYCH KOŚCIOŁA

Najgłębsza teologiczna prawda o Bogu i o zbawieniu człowieka jaśniej w osobie Chrystusa, który jest zarazem pośrednikiem i pełnią całego Objawienia (KO 2). Specyfika chrześcijaństwa polega na tym, że wydarzenie Chrystusa jest faktem, wobec którego staje każdy człowiek²⁷. Katecheza głosząca orędzie zbawienia w centrum przepowiadania musi postawić Jego osobę i dzieło jako ideę je scalającą i porządkującą, a „przekazywanie wiary chrześcijańskiej jest przede wszystkim głoszeniem Jezusa Chrystusa, by prowadzić do wiary w Niego” (KKK 425). Oznacza to, że przedmiotem istotnym i pierwszorzędym katechezy jest tajemnica Chrystusa (CT 5; DOK 80). Tak więc rzeczy stworzone, sumienie ludzkie, autentyczne wartości spotykane w innych religiach, różne znaki czasów, winny być uznane – choć nie jednoznacznie – za drogi i stopnie, za których pomocą można dojść do Boga, pod wpływem łaski i przez pewne przyporządkowanie do Kościoła Chrystusowego. Z tej racji katecheza musi być koniecznie chrystocentryczna (por. KK 16; DCG 40).

Katechizm Kościoła Katolickiego, mówiąc o chrystocentryzmie katechezy, stwierdza, że w samym centrum katechezy znajduje się przede wszystkim

²⁶ H. Wrońska. *Ruchy religijne i katecheza*. W: *Wokół katechezy posoborowej*. Red. R. Chałupniak [i in.]. Opole 2004 s. 374.

²⁷ Por. J. Szpet. *Dydaktyka katechezy*. Poznań 1999 s. 38-41; R. Murawski. *Katecheza jako głoszenie Chrystusa*. „Ateneum Kapłańskie” 1997 t. 530 s. 66-76; E. Materski. *Odpowiedzialność Kościoła za katechezę*. Radom 1993 s. 45-61.

Osoba – Jezus Chrystus z Nazaretu. Dlatego katechizować oznacza „dążyć do zrozumienia znaczenia czynów i słów Chrystusa oraz znaków dokonanych przez Niego” (KKK 426). Wskazując na treść nauczania, dokument precyzuje: „W katechezie przez nauczanie przekazywany jest Chrystus, Słowo Wcielone i Syn Boży, wszystko zaś inne o tyle, o ile do Niego się odnosi” (KKK 427). Chrystocentryzm w katechezie zobowiązuje do przekazania tego, co Jezus uczy o Bogu, człowieku, szczęściu, życiu moralnym i śmierci, nie zmieniając niczego w Jego myśli (DOK 98).

Przyjęcie takich założeń wyznacza konkretne zadania katechetyczne. Chrystus musi być ukazany jako aktualne wezwanie, wobec którego człowiek współczesny winien zająć własne stanowisko (CT 6). Zamiast podawania prawd o Chrystusie w formie teologicznych sformułowań katecheza musi być spotkaniem dla wspólnego wydobywania prawdy o Chrystusie z opisu ewangelijnego i teologicznych dokumentów. Również przekazywanie wskazań moralnych ma być odkrywaniem w tekstach ewangelicznych wezwania Bożego i odpowiedzi na nie.

We wszystkich dokumentach katechetycznych pojawia się problematyka Kościoła jako wspólnoty ewangelizacyjno-katechetycznej²⁸ W nim wiara się rodzi, rozwija oraz odbywa się uświęcenie. Katechizacja jest formą apostołstwa, powołaną do życia przez społeczność kościelną. Powiązanie katechizacji z Kościołem odbywa się na dwu szczeblach: najpierw poprzez łączność z biskupem ordynariuszem, która wyraża się poprzez misję kanoniczną, natomiast na niższym szczeblu – konkretnym środowiskiem wiary i uświęcenia jest parafia. Katechizacja, wychowująca przez Kościół i do życia w Kościele, powinna wprowadzać katechizowanego w oba elementy, a świadectwo życia całej gminy chrześcijańskiej jest właśnie naturalnym środowiskiem rozwoju wiary²⁹

Teologiczne wskazanie dla nauczania dotyczy także adresatów. *Dyrektorium Katechetyczne* podtrzymuje tradycyjne ujęcie adresatów, wymieniając wśród nich dzieci, młodzież i starszych. Natomiast *Evangelii nuntiandi* i *Catechesi tradendae* opowiadają się za dotychczasowym układem, ale równocześnie znacznie poszerzają grono adresatów. Chodzi także o to, by katecheza dzieci, młodzieży i dorosłych nie były terenami oddzielonymi od siebie czy pozbawionymi wzajemnej łączności (CT 45).

²⁸ Por. M a j e w s k i. *Teologia katechezy* s. 44-49; P. T o m a s i k. *Charakterystyka Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*. W: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*. Kraków 1999 s. 50.

²⁹ Zob. J. C h a r y t a ń s k i. *W kręgu zadań i treści katechezy*. Kraków 1992 s. 203.

Wszystkie omawiane dokumenty wiele miejsca poświęcają treści katechezy, wskazując na różne jej zakresy, warstwy i zależności. Przedmiot wiary obejmuje zwartą treść, a mianowicie Boga we własnej tajemnicy i Jego zbawczą ingerencję w historię. Chodzi o dzieła, których Bóg dokonał, których dokonuje i będzie dokonywał ze względu na człowieka i jego zbawienie. Wszystko to łączy się ze sobą ściśle w sposób uzasadniony, stanowiąc ekonomię zbawienia (DCG 39). Ważne są także wymagania moralne, jak również postawy chrześcijańskie widziane w perspektywie teologicznej (CT 29). Ich treścią jest synteza teologiczno-antropologiczna. Dla celów przekazu treści teologicznych powinna być wypracowana metoda zróżnicowana, zależna od wieku, warunków społecznych i stopnia dojrzałości osób katechizowanych, w której „nie rozważa się wszystkich tego rodzaju problemów, lecz przedstawia jedynie pewne punkty, do których przywiązuje się dziś wielkie znaczenie” (DCG 70)³⁰

Zgodnie z sugestią *Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, aby odpowiedzieć na najpilniejsze potrzeby naszych czasów, katecheza powinna zaproponować wiarę chrześcijańską w jej integralności, autentyczności i systematyczności, stosownie do takiego jej rozumienia, jakie ma Kościół, stawiając na pierwszym planie głoszenie zbawienia, oświecając rozmaite trudności, nieporozumienia, przesady i zastrzeżenia, pokazując wpływ duchowy i moralny orędzia, wprowadzając do chrześcijańskiego czytania Biblii i do praktyki modlitwy (DOK 175).

Wydaje się, że rekapitulację niezbędnych postulatów teologicznych dla katechezy w przyszłości stanowią słowa: „Katecheza potrzebuje stałej odnowy przez pewne pogłębienie jej pojęcia i podstaw pedagogicznych, przez poszukiwanie stosownego dla niej języka, przez wykorzystanie nowych środków do skutecznego przekazu własnego orędzia” (CT 31).

Przytoczone myśli wskazują, że w kontekście teologicznym należy rozpatrywać metodykę oraz warstwę treściową przekazu katechetycznego. Nie chodzi więc w niej wyłącznie o opisywanie poszczególnych treści, form i metod, ale o wiązanie ich między sobą i z całą katechezą. W tym kontekście można skutecznie podejmować bardziej szczegółowe zagadnienia, takie jak natura katechezy i jej stosunek do teologii.

³⁰ Są to: osoba katechety, metoda indukcyjna i dedukcyjna, niezbędność pamięciowego przyswajania, znaczenie doświadczenia, aktywizacja katechizowanych i przydatność wychowawcza zespołów (DCG 70).

5. DYSKUSJA DOTYCZĄCA RELACJI KATECHEZA – TEOLOGIA

Katecheza, z jednej strony, korzysta z teologii, a z drugiej ją wspomaga, szczególnie w kontaktowaniu z problemami bieżącymi i dostarczaniu w tym względzie odpowiedniego materiału do analiz. Chociaż teologia zajmuje się Objawieniem, które wyjaśnia, a katechezę interesuje wiara konkretnego człowieka, żyjącego w określonym środowisku społecznym, to jednak katecheza potrzebuje teologii. Trudno też sobie wyobrazić teologa, który by nie był katechetą, oraz nie sposób dzisiaj dać misję kanoniczną osobie nie zorientowanej w teologii i nie mającej ukształtowanego światopoglądu chrześcijańskiego³¹

Istnieje potrzeba zachowania autonomii tak teologii, jak i katechezy oraz ich otwarcia się i współdziałania. Katecheza może uzyskać i pogłębić swoją tożsamość dzięki teologii, która dopomaga jej ukształtować samoświadomość w zakresie roli dla posługi pastoralnej. Teologia służy katechezie w pogłębionym ujmowaniu wiary, katecheza pomaga teologii w ukazywaniu człowieka wierzącego, a nie tylko wiary modelowej. Kluczem do zrozumienia wzajemnych relacji jest zasada wierności Bogu i człowiekowi, a jej przedłużeniem muszą być refleksje o teologii katechetycznej i katechezie teologicznej³²

Nie można utożsamiać teologii i katechezy, gdyż różnią się one tak pod względem celu, jak i metody. Teologia, oddając się badaniom akademickim, zmierza do rozwoju *intelligentia fidei*, katecheza natomiast ma na celu formowanie wiernych w wierze za pomocą Biblii i symbolów wiary. Teologia zajmuje się badaniem formuł zbliżających tajemnicę Boga do różnych kultur, katecheza zaś, przyjmując te założenia, zmierza do asymilacji wiary u katechizowanych. Stąd odniesienia katechezy do teologii są wielorakie. Przede wszystkim katecheza upowszechnia teologię i przenosi ją w szersze kręgi społeczne, a „najcenniejszym darem, jaki Kościół może dać dzisiejszemu zagubionemu i niepokojem trawionemu światu, to ukształtować w nim chrześcijan, utwierdzonych w tym, co istotne, i radujących się w pokorze swą wiarą. Tego uczy ich katecheza i ona pierwsza dzięki temu się rozwija” (CT 61).

³¹ M a j e w s k i. *Spotkanie teologii z katechezą* s. ???.

³² B. W o l f g a n g. *Religionsunterricht im Spannungsfeld von Kirche und Theologie*. Tübingen 1976 s. 76.

Teologia przypomina także katechezie, by zawsze była wierna Słowu Bożemu, będącemu dla niej źródłem niesłabnącego dynamizmu. Mówiąc o znaczeniu teologii dla katechezy, trzeba uwzględnić nauki biblijne, które wciąż pomagają katechezie właściwie odczytywać ducha Słowa Bożego i poprawnie korzystać z zawartego w nim dynamizmu. Nie sposób w oddziaływaniu teologii na katechezę pominąć teologię moralną. Katecheza potrzebowała wpływu teologii moralnej, szczególnie w zakresie kształtowania sumienia, rozumienia zasad moralnych w odniesieniu do zmieniającej się codzienności³³

Teologia określa treść katechezy, co regulują zasada integracji³⁴ i hierarchizacji prawd³⁵. Pierwsza domaga się, aby podręcznik, niezależnie od adresata i formy przekazu, zawierał wszystkie treści wiary. Druga postuluje, aby fundamentalne, bardziej decydujące prawdy znajdowały się na pierwszym miejscu, a inne występowały w dalszej kolejności. Natomiast żadnemu katechecie nie wolno własną powagą dzielić dziedzictwa wiary na to, co on uważa za ważne i nieważne, aby potem jednego nauczać, a drugie przemilczać (CT 30).

Teologia ma także prawo i obowiązek podejmowania się weryfikacji katechezy. Właściwe wypełnienie tego obowiązku jest dobrze widziane przez katechezę, może się bowiem przyczynić do jej urealnienia. Konkretnie teologia na użytek katechezy powinna zawierać: wspólne problemy wszystkich nauk, pojęcia i zasadnicze wartości religii, postawę wiary w obecnym pluralistycznym i zlaicyzowanym świecie. Do teologicznych zadań katechezy należy strzec całokształtu teologii, ale zarazem tak ją przedstawiać, by była nie tylko zrozumiała i przyswajalna przez katechizowanego, lecz by – stając się jego własnością – rozwijała personalny i wspólnotowy dialog z Bogiem. Ponieważ życie wciąż się posuwa naprzód i podlega stałym zmianom, teologia taka nie może być raz utworzona, ale trzeba ją ustawicznie tworzyć.

³³ M a j e w s k i. *Spotkanie katechezy z teologią* s. 153.

³⁴ W treści muszą pojawić się następujące tematy: stworzenie człowieka i jego grzech; Boży plan zbawienia oraz jego przygotowanie i urzeczywistnienie; wcielenie Syna Bożego; Maryja Niepokalana; Matka Boga zawsze Dziewica, wzięta z duszą i ciałem do nieba i Jej rola w tajemnicy zbawienia; tajemnica zła, które działa w naszym życiu, i moc Boga, który nas zeń wyzwala; konieczność pokuty i ascezy; obrzędy sakramentalne i liturgiczne; prawda o obecności Jezusa w Eucharystii; uczestnictwo w życiu Bożym na ziemi i po śmierci. Zob. CT 30.

³⁵ „W Orędziu zbawienia istnieje pewna hierarchia prawd, którą Kościół zawsze uznawał, gdy sporządzał symbole czy streszczenia prawd wiary. Hierarchia ta nie oznacza jednak, że pewne prawdy w mniejszym stopniu wchodzą w zakres samej wiary, lecz podkreśla, że niektóre prawdy wspierają się na innych jako na główniejszych i przez nie są naświetlane. Katecheza na wszystkich swoich stopniach winna uwzględniać tego rodzaju hierarchię prawd wiary” (DCG 43).

6. POSTULATY TEOLOGII DO WYKORZYSTANIA W PRAKTYCE KATECHETYCZNEJ

Rezultatem namysłu nad teologią i katechezą może być wysunięcie pięciu postulatów pod adresem katechezy, formułowanych z perspektywy teologicznej.

Po pierwsze, katecheza nie jest spopularyzowanym systemem teologicznym. Dobra Nowina o zbawieniu i historia zbawienia ma być głoszona i przepowiadana. Chrześcijaństwo wkroczyło w świat nie jako naukowy system teologiczny, lecz jako Ewangelia, Dobra Nowina o Królestwie Bożym.

Po drugie, w katechezie chodzi zatem nie tyle o wyjaśnianie reguł, formuł, ile o umożliwienie uczniom zetknięcia się ze świętą rzeczywistością, której centrum jest Jezus Chrystus. Spełnienie tego postulatu wymaga chrystocentrycznej koncentracji całego materiału katechetycznego, czyli rozłożenia go wokół osoby Jezusa Chrystusa.

Po trzecie, z okoliczności, że treścią katechezy są słowa i wydarzenia Boże, wynika logiczne, iż Biblia zajmuje w nauczaniu katechetycznym, obok liturgii, naczelne miejsce. Stanowi ona dla wiary nie ilustrację, lecz materiał, z którego treść wiary zostaje wypracowana.

Po czwarte, przepowiadanie wiary, którego najważniejszą formą jest katecheza, nie może poprzestać na przedstawieniu samego wydarzenia historycznego lub zewnętrznych faktów biblijnych, lecz musi dotrzeć do tajemnicy zbawienia, która w nim tkwi, oraz ukazać jej aktualność dla dzisiejszego człowieka tak, aby ten aktem żywej wiary odpowiedział na wezwanie Boże skierowane do niego.

Wreszcie po piąte, katecheza jest wydarzeniem rozgrywającym się między Bogiem a człowiekiem. Katecheta stoi pośrodku. On jest posłany do krzewienia wiary wśród katechizowanych i przekazywania prawdy wiodącej do życia wiecznego³⁶

ZAKOŃCZENIE

Analizowany problem dotyczył obecności refleksji teologicznej w katechezie, a szczególnie spotkania katechezy z teologią. W rozwiązywaniu tego problemu wykorzystano ustalenia teologii i katechetyki oraz wskazano za-

³⁶ Zob. Benedykt XVI [J. Ratzinger]. *Jezus z Nazaretu*. Tłum. W. Szymona. Kraków 2007 s. 51-64.

dania możliwe do realizacji. Nie ma dzisiaj innej alternatywy, jak otwarcie się na siebie katechezy i teologii, z zachowaniem ich tożsamości i podejmowaniem autentycznej współpracy. W ten sposób katecheza umieszcza się na platformie wspólnych ustaleń i decyzji z teologią w spójnej wizji świata.

BIBLIOGRAFIA

- B a g r o w i c z J.: Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Toruń: Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2000.
- Towarzyszyć wzrastaniu. Toruń: Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2006.
- B e n e d y k t XVI [Ratzinger J.]: Jezus z Nazaretu. Tłum. W. Szymona. Kraków: Wyd. M 2007.
- B i e l e c k i S.: Teologia znaków czasu. Kielce: Wyd. JEDNOŚĆ 2006.
- D u l l e s A.: Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II. Tłum. A. Nowak. Kraków: Wydawnictwo WAM 2003.
- Katecheza w Kościele i dla Kościoła. Red. R. Czekalski. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2006.
- M a j e w s k i M.: Spotkanie katechezy z teologią. Kraków: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego 1995.
- P o t o c k i A.: Wychowanie religijne w polskich przemianach. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2007.
- Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog. Red. P. Tomasiak. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2003.
- S t r u z i k Z.: Program wychowawczy oparty na wartościach. Warszawa: Drukarnia Klimiuk 2007.

FROM THE SPEAKING GOD TO MAN TO SPEAKING ABOUT GOD REFLECTIONS FROM THEOLOGY OF CATECHESIS

S u m m a r y

Speaking about God is justified by the fact that God first spoke to man. Everything he said requires translation into the language of people, which is a very difficult task. Practically this is done by a catechetical transmission. Catechesis assumes the duty to introduce one into the mystery of God, making theology its guide. Accepting the theological perspective it remains in the service of God's Word, and at the same time it remembers that the service is properly performed when God's Word is heard and accepted by the people who listen to the catechesis. On the one hand catechesis uses theology, and on the other hand it supports it, especially in perceiving current problems and in supplying adequate material for analyses in this respect. However, catechesis is not a popular theological system and it not so much explains rules or formulas, as it makes it possible for the catechized ones to contact the sacred reality whose center is Jesus Christ. Catechesis is also an event that is happening between God and man, and the role of the catechist is only a subsidiary one.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katecheza, teologia, nauka.

Key words: catechesis, theology, science.